

**קנין
הוראה**

בית מדרש להלכה והוראה

שיעור עיוני בהלכות

הגעלת כלים

הכשרת כלי זכוכית

מתוך תכנית הלימוד של קנין הוראה

הגעלת כלי זכוכית

שיעור עיוני הכנה לחג הפסח \ קנין הוראה

אחת השאלות המעשיות שמתעוררות בחיי היומיום הן דיני הגעלת כלים. האם כלי זכוכית שהשתמשו בהם לבשר מותר להשתמש בהם לחלב? האם כלי זכוכית שהשתמשו בהם לחמץ מותר להשתמש בהם בפסח?

בשיעור זה ננסה להבין את שורש המחלוקת בין הפוסקים בדין כלי זכוכית, נכיר את השיטות השונות, ונראה את הפסיקה המעשית לבני עדות שונות.

כפי שמופיע במקורות שלפנינו, המחבר מציג את נקודת המוצא לדיון:

"בדין הגעלת כלי זכוכית נחלקו הראשונים האם יש חששות שמצריכים הגעלה והאם מועיל לה הגעלה. יש שסברו שכלי זכוכית אינם בולעים ולכן כשרים ללא הגעלה, ויש שסברו דבלעי ומועיל להם הגעלה, ויש שסברו שבלעי ודינם ככלי חרס שאינו מועיל בהם הגעלה"

כלומר, השאלה נחלקת לשתיים: האם כלי זכוכית בולעים בכלל? ואם כן, האם מועילה להם הגעלה?

שיטה ראשונה:

כלי זכוכית אינם בולעים כלל

הראב"ה, הרשב"א והר"ן סוברים שכלי זכוכית אינם בולעים כלל. לשיטתם, אין צורך בהגעלה כלל.

הראב"ה במסכת פסחים¹ (כותב: "וכלי זכוכית ישנים (של גוי) שנשתמשו בהן חמץ או של גוי או של יין נסך שרי, דלא בלעי. והכי אמרינן בברייתא דאבות דרבי נתן שלשה דברים נאמרו בכלי חרס ושלשה בכלי זכוכית, כלי חרס בולע ומפליט ומשמר מה שבתוכו מה שאין כן בכלי זכוכית").

מדברי הראב"ה עולה שהוא למד מאבות דרבי נתן, שכלי זכוכית שונים מכלי חרס בכך שאינם בולעים ואינם פולטים.

הרשב"א בשו"ת² מחזק טענה זו: "ומה ששאלת בכלי זכוכית שנשתמש בהן בחמין אם צריכין שום הכשר לפי מה שאמרו בפרק אחרון של אבות דרבי נתן תניא כלי זכוכית אין בולעין ואין פולטין. תשובה כן נראה פשוט שאין צריכין שום הכשר. חדא דשיעי טובא וכל דשיע טובא לית ביה קרטופני משמע דלא בלע".

הרשב"א מוסיף הסבר מדוע כלי זכוכית אינם בולעים - הם חלקים מאוד ("שיעי טובא"), ואין בהם נקבוביות ("קרטופני") בהן יכול איסור להיבלע.

הר"ן³ הולך בדרך דומה: "אבל הרמב"ם ז"ל כתב... נראה לי להתיר כלי זכוכית אפילו במכניסן לקיום דשיע וקשים ובליעתם מעוטה מכל הכלים".

הר"ן אמנם אומר שבליעתם מעוטה ולא שאינם בולעים כלל, אך לדעתו למעשה אין צורך בהכשר.

על בסיס שיטות אלו פסק הבית יוסף⁴: "כלי זכוכית אפילו מכניסן לקיום ואפילו משתמש בהם בחמין, אין צריכים שום הכשר שאינם בולעים, ובשטיפה בעלמא סגי להו".

שיטה שנייה:

כלי זכוכית בולעים ומועילה להם הגעלה

האור זרוע, הריטב"א והרא"ה סוברים שכלי זכוכית אמנם בולעים, אך ניתן להכשירם בהגעלה כמו כלי מתכות.

האור זרוע⁵ כותב: "וכלי זכוכית ככלי מתכות לענין שצריכין טבילה כדאיתא פרק בתרא דע"ז ומכאן נ"ל להביא ראיה שאם נשתמש בהם איסור חם שדי להם בהגעלה".

האור זרוע לומד מדין טבילת כלים, שם כלי זכוכית דינם ככלי מתכות, שגם לענין הגעלה יש לדמותם לכלי מתכות ולא לכלי חרס.

הריטב"א מביא את שיטת הרא"ה: "והרא"ה ז"ל למד מכאן שכלי זכוכית שנשתמש בהן בחמין אסור, אף על גב דסגי להו בהגעלה שדינם ככלי מתכות לענין זה וכן להצריכם טבילה כשניקחים מן הגוי".

לשיטת הרא"ה והריטב"א, יש להכשיר כלי זכוכית בהגעלה. כלומר, הם אינם מקלים כמו השיטה הראשונה שאומרת שאין צורך בהכשר כלל, אך גם אינם

2 ח"א סי' רל"ג

3 פסחים ט' מדפי הרי"ף

4 או"ח תנ"א, סעיף כ"ו

5 פסחים סימן רנ"ו

מחמירים כמו השיטה השלישית שנראה להלן, הסוברת שאין תקנה לכלי זכוכית.

שיטה שלישית:

כלי זכוכית בולעים ואין מועילה להם הגעלה

רבינו יחיאל מפריש סובר שכלי זכוכית דינם ככלי חרס, ומכיוון שכלי חרס שבלעו איסור אין להם תקנה, כך גם כלי זכוכית.

במרדכי⁶ מובא: "ורבינו יחיאל מפריש היה אומר דהני כוסות כלי זכוכית ששתו בהן בשאר ימות השנה אסור לשתות בהן בפסח אפילו ע"י עירוי משום דהוי ככלי חרס הואיל ותחלת ברייתן מן החול והתורה העידה על כלי חרס שאין יוצא מידי דופן לעולם".

טעמו של רבינו יחיאל מבוסס על כך שזכוכית עשויה מחול, ולכן דינה ככלי חרס שכולע ואינו פולט.

הגר"א מסביר את הברייתא באבות דרבי נתן באופן מחודש: "והא דאיתא באבות דר"נ שכלי זכוכית אינו בולע ואינו פולט כתב בביאור הגר"א דאין הכוונה שאינו בולע כלל אלא שאינו בולע ככלי חרס שכולע אף בצונן אבל כלי זכוכית אינו בולע בצונן אבל בולע בחם ככלי מתכת ומיהו אינו פולט ככלי חרס שאינו פולט ולכן אין לו הכשר".

הגר"א מפרש שכלי זכוכית אמנם אינם בולעים בצונן, אך בולעים בחמין, ואינם פולטים כמו כלי חרס, ולכן אין להם הכשר.

פסיקת ההלכה - השו"ע והרמ"א

לאחר שהצגנו את שלוש השיטות המרכזיות בסוגיה, נבחן כיצד נפסקה ההלכה למעשה.

השו"ע⁷ פסק כשיטה הראשונה: "כלי זכוכית אפילו מכניסן לקיום ואפילו משתמש בהם בחמין, אין צריכים שום הכשר שאינם בולעים, ובשטיפה בעלמא סגי להו".

כלומר, השו"ע פסק כדעת הראב"ה, הרשב"א והר"ן, שכלי זכוכית אינם בולעים כלל, ולכן אין צורך בהגעלה אלא די בשטיפה בעלמא.

לעומתו, הרמ"א החמיר כשיטה השלישית: "ויש מחמירין ואומרים דכלי זכוכית אפילו הגעלה לא מהני להו וכן המנהג באשכנז ובמדינות אלו".

6 פסחים אות תקע"ד

7 או"ח תנ"א סעיף כ"ו

לדעת הרמ"א, המנהג באשכנז הוא לנהוג כרבינו יחיאל – כלי זכוכית בולעים ואין מועילה להם הגעלה.

נמצא שמנהג בני ספרד הוא להקל כדעת השו"ע, ומנהג בני אשכנז הוא להחמיר כדעת הרמ"א.

הסתירה בדברי הרמ"א ויישובה

אלא שעיון מעמיק בפסקי הרמ"א מעלה סתירה לכאורה. בהלכות פסח, כפי שראינו, החמיר הרמ"א בכלי זכוכית, אך בהלכות יין נסך⁸ לא חלק על השו"ע שמקל בכלי זכוכית ומתיר להכניס בהם יין לקיום.

האחרונים התייחסו לסתירה זו והציעו מספר יישובים.

הפרי מגדים כתב: "דלהש"ך כיון דבליעתן מועטת ממילא מובן דבפסח יש להחמיר משום חומרא דחמץ".

כלומר, מכיוון שחמץ בפסח הוא איסור חמור, יש להחמיר בו יותר מאשר בשאר איסורים.

הגר"א בביאורו מסביר שהקולא ביין נסך היא משום שתשמישו בצונן, וכלי זכוכית בליעתם מועטה בצונן. לעומת זאת, בכלי חמץ שתשמישם בחמין, יש להחמיר.

החכם אדם⁹ כתב: "דבכלי זכוכית לכו"ע אין מחמירים בהם בשביל שמכניסו לקיום דהם קשים ובליעתן מועטת".

וכך הובא בכנסת הגדולה¹⁰: "ומיהו דוקא לענין פסח אבל לענין שאר איסורין המנהג שלא לחוש כלל".

נמצא שההסבר המרכזי לסתירה בדברי הרמ"א הוא שבפסח מחמירים יותר מאשר בשאר איסורים, הן מצד חומרת האיסור והן מצד אופן השימוש.

הקלות בדיעבד

על אף שהרמ"א פסק להחמיר בכלי זכוכית, הוא הוסיף: "ובדיעבד אין להחמיר". כלומר, במקרים בהם השתמשו בכלי זכוכית בלי הכשר, בדיעבד הדבר מותר.

המשנה ברורה דן באילו מקרים יש להקל בדיעבד:

"ובדיעבד אם היה רוב תשמיש חמץ שלו בצונן ועתה נשתמש בו מזה בחמין בלא שום הכשר מותר".

8 יו"ד סי' קל"ה

9 כלל פ"א אות ה'

10 יו"ד קל"ה

כלומר, אם רוב השימוש בכלי במשך השנה היה בצונן, ויש סברא שכלי זכוכית אינם בולעים בצונן, ניתן להקל בדיעבד.

עוד כתב המשנה ברורה: "ואם היה רוב תשמישו בחמין או אפילו בצונן אלא שרוב הפעמים דרך להשהות משקה חמץ בתוכו מעל"ע אז אף בדיעבד אסור החמין שנשתמשו בו אא"כ הכשירו מתחלה ע"י הגעלה או ע"י מילוי ועירוי".

כלומר, אם רוב השימוש היה בחמין, או ששהה בו חמץ מעת לעת, אין להקל בדיעבד אלא אם כן הכשירו תחילה.

ובהפסד מרובה כתב המשנה ברורה: "ובהפסד מרובה יש לצדד להקל אף בזה אם היה אחר מעל"ע שהוא נותן טעם לפגם".

במקרה של הפסד מרובה, ניתן להקל אפילו אם רוב תשמישו בחמין, ובתנאי שעבר יותר ממעת לעת, ואז נחשב לנותן טעם לפגם.

בליעה בכלי שני ובכבוש

נושא נוסף שיש לדון בו הוא האם כלי זכוכית בולעים בכלי שני או בכבישה.

המנחת יעקב¹¹ כתב: "דנראה דכלי זכוכית אינו מבליע על ידי כבישה לדברי הכל".

הוא תמה על דברי הרמ"א שאוסר כלי זכוכית בחמץ גם כשרק מכניסים לקיום, שהרי אין הם בולעים על ידי כבישה, ומסיים: "ואולי יש לחלק בין חומרא דחמץ ליינ נסך וצ"ע".

הפרי מגדים¹² כתב: "דהמיקל בכלי זכוכית דאין בו דין כבוש בהפסד מרובה לא הפסיד". היד יהודה¹³ הוסיף: "ובכלי זכוכית אין שייך כבוש כלל גם בדברים החרפים הרבה".

נמצא שלרוב הפוסקים, כלי זכוכית אינם בולעים על ידי כבישה, ובוודאי שאין להחמיר בהפסד מרובה.

לגבי בליעה בכלי שני – מכיוון שבכלי שני אינו מבשל, וקיימא לן שאינו בולע, מסתבר שבמקום פלוגתא כזו אין צורך להחמיר, ויכולים להקל כדברי המשנה ברורה בדיעבד אף בלא הגעלה.

ליבון בכלי זכוכית

שאלה מעשית חשובה נוספת היא האם מועיל ליבון לכלי זכוכית, במיוחד בימינו כשמצויים תנורים עם תוכנית פירוליטי המגיעה לחום גבוה מאוד.

11 כלל פ"ה אות י"ב

12 סי' ק"ה במשב"ז סק"א

13 סי' ק"ה פיה"ק סק"ד

נפסק בשו"ע: "ליבון לכלי זכוכית לכאן יועיל כמו דקי"ל שמועיל לכלי חרס ומיהו ה"מ באופן שאין לחוש שלא יעשה כהוגן דלמא חייס עלייהו".

כלומר, מצד הדין ליבון אמור להועיל, ובתנאי שיעשה ליבון חמור שמגיע לחום גבוה, ולא יחוש על הכלי ויעשה ליבון חלקי.

לגבי תנורי אפיה עם זכוכית הצביעו הפוסקים על שתי בעיות:

א. "לפי בדיקות המומחים אף שהחום הכללי מגיע לחום גבוה הזוויות ובדלת שיש גומיות המונעים מהחום להתפשט היטב החום מגיע לכ-220/250 מעלות בלבד וממילא אינו ליבון חמור".

ב. "בתנורים אלו פליטת האדים היא בין שני דפנות הזכוכית שבדלת... ושם החום אינו מגיע כלל לחום גבוה".

לאור זאת, אף שמצד הדין ליבון חמור אמור להועיל, בתנורים מודרניים עם דלת זכוכית יש להיזהר ולבדוק כל מקרה לגופו.

סיכום - הלכה למעשה

נסכם את הדברים להלכה למעשה:

בני ספרד: נוהגים כדעת השו"ע שכלי זכוכית אינם בולעים כלל, ומספיקה שטיפה בלבד.

בני אשכנז:

- לכתחילה: מחמירים כרמ"א שכלי זכוכית בולעים ואין מועילה להם הגעלה.
- בדיעבד: במקרים מסוימים ניתן להקל כמפורט במשנה ברורה.
- בשר וחלב: יש פוסקים שמקילים יותר בשר בחלב מאשר בחמץ.
- ליבון: ליבון חמור עשוי להועיל בכלי זכוכית, בתנאי שמגיע לכל חלקי הכלי.
- תנורים עם דלת זכוכית: יש לבדוק כל מקרה לגופו, ובמקרים רבים החום אינו מגיע לדרגת ליבון חמור בכל חלקי התנור.
- דברים אלו מלמדים אותנו עד כמה יש לתת את הדעת לפרטי ההלכה, ולשים לב לחילוקים דקים בין סוגי כלים, אופני שימוש, ומנהגי עדות.

הגעלה בכלי זכוכית

שיעור עיוני מיוחד לקראת חג הפסח הבעל"ט

1

בשיעור זה נעסוק בשני שאלות

2

האם מועילה הגעלה
בכלי זכוכית?

1

האם צריך להכשיר
כלי זכוכית?

2

בראשונים ישנם שלוש דעות מרכזיות בנוגע לכלי זכוכית

דעה א:
מותרים ללא הגעלה

דעה ב:
אסורים וניתרים בהגעלה

דעה ג:
אסורים ואין מועיל הגעלה

3

דעה א:
מותרים ללא הגעלה

ראב"ה

"כלי זכוכית לא בלעי"

רשב"א

"אין צריכין שום חכשר"

ר"ן

"שיע וקשים ובליעתם מעומה"

4

דעה ב:
אסורים וניתרים בהגעלה

אור זרוע

**"ומכאן נ"ל להביא ראיה שאם
נשתמש בהם איסור חם שדי להם
בהגעלה"**

ריטב"א

**"דסגי להו בהגעלה שדינם ככלי
מתכות לענין זה"**

5

דעה ג:
אסורים ואין מועיל הגעלה

ביאור הגר"א

**"בולע בחם ככלי מתכת
ואינו פולט ככלי חרם"**

רבינו יחיאל

**"הוי ככלי חרם שאינו
יוצא מידי דפיו לעולם"**

6

פסיקת השו"ע והרמ"א

שו"ע: פסק כשיטה ראשונה - מותרים ללא הגעלה

רמ"א: פסק כדעה השלישית - אסורים ואין מועיל הגעלה

7

סתירה בדברי הרמ"א

בהלכות פסח

הרמ"א פסק שאסור להגעיל כלי זכוכית שבלע מחמץ.

בהלכות יין נסך

הרמ"א לא חולק על השו"ע, שפסק שכלי זכוכית שבלע מיין נסך מותר.

8

ישׁוב הכתירה הרמ"א

יין נסך תשמישו בצונן
וחמץ תשמישו בחמץ

הגר"א

בפסח יש להחמיר משום
חומרא דחמץ

פרמ"ג

9

מה הדין כאשר השתמש
בכלי זכוכית שבלע איסור?

הרמ"א:

בדיעבד, יש להקל

יד יהודה:

בדיעבד, אין להחמיר
כלל.

חמד משה:

יש להקל רק אם הכלי
הונעל.

10

המשנ"ב היקל בדיעבד במקרים הבאים:

רוב תשמישו בצונן

ניתן להקל בדיעבד בלא הגעלה

רוב תשמישו בחמין או כבוש

ניתן להקל בדיעבד רק אם הגעיל

הפסד מרובה

ניתן להקל בדיעבד בלא הגעלה לאחר מעת לעת

11

האם שייך כבוש בכלי זכוכית?

מנחת יעקב ויד יהודה

לא שייך כבוש בכלי זכוכית,
ולכן יש להקל בדיעבד

פרי מגדים

המיקל בכלי זכוכית דאין בו דין כבוש
בהפסד מרובה לא הפסיד

12

האם מועיל ליבון בכלי זכוכית?

מצד הדין מועיל אם מגיע לחום גבוה כנדרש

בעיה א
בגלל הגומיות בדלת החום מגיע עד 250 מעלות בלבד

בעיה ב
החום אינו מגיע בין שני הדפנות שדלת התנור

מה הדין בתנור עם תכנית פירולומי שמנקה את עצמו?

דין מיקרוגל

